

KÜZDELEM ERDÉLYÉRT:

A TORDAI CSATA

A VÖRÖS HADSEREG ELLEN | Pontosan 75 esztendeje, 1944. szeptember 5-én az újjászervezett magyar 2. hadsereg rajtaütésszerű, eredményes támadásával kezdetét vette a dél-erdélyi hadjárat, amelynek során a szovjet Vörös Hadsereg (és a román haderő) több mint 30 napon át együttesen is képtelen volt bevenni Torda városát. Az emlékezetes haditett hátterét Joó András, a Veritas Történetkutató Intézet Horthy-kori Kutatócsoportjának tagja segítette megvilágítani.

Különös módon feledésbe merült a dél-erdélyi, 1944. szeptemberi hadjárat történeti háttere az augusztus végi román kiugrást követően. Mennyiben volt váratlan ez a fejlemény?

– Románia a keleti fronton kialakult helyzet következtében – csakúgy, mint Magyarország – már 1943-tól kereste a kiutat a háborúból való kiválásra. Kairóban 1944 áprilisában a román kiküldött egy fegyverszüneti egyezményjavaslatot is kézhez kapott (amely egyébként rögzítette Észak-Erdély visszatérését Romániához). Egy ideig azonban Bukarest is taktikázott, számukra sem volt ugyanis túl vonzó alternatíva a szovjet megszállás. A nyár folyamán viszont – főleg I. Mihály román király körei – arra a következtetésre jutottak, hogy a kiugrást nem szabad tovább halogatni. A lépést eredetileg augusztus 26-ára, nem pedig 23-ára tervezték. Nem számítottak ugyanis arra, hogy ilyen átütő erejű lesz az a szovjet offenzíva, amelyet Malinovszkij és Tolbuhin irányításával Kisinyov irányából indítottak meg 1944. augusztus 20-án Iasi (Jászvásár) felé, s amelyben mintegy egymillió katona és 15 ezer harcokosi vett részt, s arra sem, hogy Ion Antonescu marsall (akit a fegyverszünetről nem tudtak meggyőzni) 26-án a frontra kívánt menni. Augusztus 23-án, meglehetősen bizonytalan körülmények között, az ifjú román uralkodó végül mégis sikeresen végrehajtotta a háborúból való kiugrást.

– Milyen hatással volt ez a Kárpátok térségében tartózkodó német és magyar katonai erőkre?

– Augusztus 29-én már a Vörös Hadseregé volt Bukarest is. A németeknek nem maradt több lehetőségük a Kárpátokon túli terület megtartására, az erők igen gyorsan behúzódtak Moldvából a Kárpátok előterébe, majd a Székelyföldre. E terület védelme eleve kilátástalannak tűnt, így Erdély középső részéig vonultak vissza, s itt kezdtek bele új védelmi vonalak kialakításába. A német erők hátrálása Moldvától idáig nem kis fejtetlenséggel járt. A Gruppe Siebenbürgen, az erdélyi haderő létrehozása céljából nagyrészt újra kellett szervezni a német, valamint a magyar haderőt is. Magyar részről újjáalakították a 2. ma-

gyar hadsereget, részben a magyarországi belső vidékekről hozott erőkből, részben a Kárpátok vonalán állomásozó 1. magyar hadsereg állományának felhasználásával.

– Miért döntött a Magyar Királyság hadvezetése a kezdeményezés mellett?

– Már 1944 elején voltak katonai tervek arra nézve, hogy a román átállítás esetén mit tud tenni Magyarország. Gyakorlatilag egy hirtelen, lerohanásszerű akcióval lehetett volna birtokba venni Dél-Erdélyt, ahol viszont jelentős román erők pihentek. A bukaresti kiugrás hazánkban is következményekkel járt: megalakult a Lakatos-kormány. A Lakatos Géza vezette kabinet első, éjszakába nyúló ülésén, augusztus 29-én a román kiugrás volt a téma. Az erre adandó katonai válasz lépések mellett a fegyverszüneti esélyek is szóba kerültek. Döntő körülmény volt, hogy ekkor Budapestre érkezett Heinz Guderian tábornok, a német szárazföldi erők vezérkari főnöke. A németek jelentős többletsegítséget ígértek, ennek nyomán nem tűnt kilátástalannak, hogy amennyiben német és magyar részről gyorsan reagálnak, az kedvező esélyt nyújthat akár Dél-Erdély egészének a birtokbavételére. A magyar erők számára egyetlen csapásirányt jelöltek ki a küszöbönálló hadműveletben, ez a Torda felé való előretörés volt. Ehhez megfelelőnek mutatkoztak az 1. magyar hadseregből ideirányított erők, nevezetesen a 25. gyaloghadosztály és a 2. páncélos hadosztály. Az újjáalakult 2. magyar hadsereg élére az addig is Erdélyben állomásozó, gyengébb harcértékű 9. hadtest parancsnokát, Dálnoki Veress Lajost nevezték ki.

A hadjáratot, amelynek során a magyarok rövid időre még Aradot is visszafoglalták, s keményen helytálltak két hadsereg szorításában, nemhogy a középiskolában, de az egyetemen sem nagyon tanítják.

A VÖRÖS HADSEREG TÚZEREI PUSZTÍTANAK. KÖZEL EGY HÓNAPRA MEGÁLLÍTOTTUK A SZOVJET OFFENZÍVÁT

– Mit tudunk a hadjárat lefolyásáról?

– A tordai csata több szakaszra bontható, hosszabb időszakokat felölelő katonai küzdelem volt, 1944. szeptember elejétől október elejéig. Szeptember 5-én kezdődött a Torda irányában ható akció. A magyar erők jelentős, 60 km-es előrenyomulást hajtottak végre, elfoglalták a várost és hídfőket hoztak létre. Nyilván mindebben a felderítésnek is része volt, hiszen a támadás olyan irányba tartott, ahol kevés és gyenge román erő állomásozott. Ők eleinte föl sem vették a harcot, szeptember 7-ig tehát igen sikeres volt az akció. Szeptember 8-án Veress elrendelte a visszavonulást a védhető körzetekbe, Torda városáig. A későbbi ütközetek földrajzi színtere a Bánfityhunyad–Szászrégen–Kolozsvár–Marosvásárhely–Marosludas vonal. Nyugat felől a Gyalui-havasok jelentettek nehéz terepet. E színtér része az ekkoriban katonai értelemben járhatatlannak tekinthető Tordai-hasadék,

valamint a Tordánál elhelyezkedő, úgynevezett Vaskapu. Védelmi szempontból az Aranyos folyó szeszélyes kanyarulatai sokat jelentettek. Torda városát három irányból is hegyek veszik körül. Voltak jól képzett román hegyi alakulatok, amelyek a harcokat át tudták terelni hegyes területre, és ez nehezítette a város védelmét. Torda ugyanis a folyó felől gyakorlatilag bevehetetlen volt.

– Miként alakult az ütközet további része?

– Az itt állomásozó magyar és német erők megfelelők voltak arra, hogy feltartóztassák a támadást. Ám idővel felfejlődött az ellenfél ereje is, így az ütközet vonalai mentén a 4. román hadsereg 12 hadosztállyal, valamint a második ukrán front, ami legalább 40 hadosztályt jelen-

tett, összehangoltan vette fel a küzdelmet. Október 4-én a román erők Tordától keletre egy mélyebb betöréssel tudtak sikert elérni, ennek hatására Veress elrendelte a város feladását. Október 8-tól pedig a 2. magyar hadsereg már teljes visszavonulásban volt. Az ellenség hosszabb feltartóztatásának jelentősége, az időnyerésen túl, főképp abban állt, hogy a visszavonulás és egy új, védhető arcvonal kialakítását lehetővé tegye, ekkor került sor ugyanis, szeptember 7-től, Székelyföld katonai kiűritésére is. Október elején már zajlott a debreceni tankcsata. Az Alföld felől tehát az a veszély is fenyegetett, hogy a német és a magyar erőket nyugat felől bekerítik.

– A hadjáratot, amelynek során a magyarok rövid időre még Aradot is visszafoglalták, s keményen helytálltak két hadsereg szorításában, nemhogy a középiskolában, de az egyetemen sem nagyon tanítják. Mi a hallgatás oka?

– A világháború után a magyar katonai vezetés tagjai komoly üldözésnek voltak kitéve, különösen a Rákosi-korszakban. Több mint 40 éven keresztül jobbra kizárólag negatív dolgokat lehetett hallani a korabeli honvédség teljesítményéről. A katonák azonban ekkor is esküjüknek megfelelően cselekedtek, áldozatukkal hazájukat kívánták jobb helyzetbe hozni. A csatának és körülményeinek tanulmányozása mindenképpen feladat a hadtörténészek és a jövő magyar katonái számára, s az eseményeknek a helyes, a tágabb, politikai összefüggéseket is jól megmutató értelmezésben be kellene kerülnie a tankönyveinkbe is. Nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a magyar hadsereg Németországra támaszkodott, de a Hitlerrel fenn tartott további együttműködés egyre rosszabb helyzetbe sodorta hazánkat. A háborús végjáték során Magyarország hadszíntérré vált, s ez egyben történelmünk egyik legsötétebb fejezetét is jelenti. Közben tehát a magyar katonákra méltóképp emlékezünk, a múlttal való kendőzetlen szembenézést sem mulaszthatjuk el. Ne feledjük a klasszikusokat: a háború nem más, mint a politika folytatása más eszközökkel!

UDVARDY ZOLTÁN